

Prof. dr hab. Ryszard W. Gryglewski
Katedra Historii Medycyny
Uniwersytet Jagielloński Collegium Medicum
Ul. Kopernika 7, 31-034 Kraków

Kraków, 18 maja 2021 r.

Recenzja rozprawy na stopień doktora Pani mgr Marleny Zimnej pt. *Rozwój interny łódzkiej w świetle dokonań naukowo-badawczych wybitnych lekarzy m. in. prof. J. W. Grotta i prof. W. Markerta.*

Rozprawa na stopień doktora nauk medycznych mgr Marleny Zimnej, której promotorem jest prof. dr hab. n. med. Jerzy Supady ma charakter opracowania monograficznego, sporządzonego według zasad obowiązujących w badaniach historycznych, a w tym przypadku wiążącego się z historią nauki, a ściślej historią medycyny.

Recenzowana dysertacja liczy sobie 187 numerowanych stron tekstu. Składa się na nią wstęp, cztery rozdziały (każdy z podziałem na podrozdziały), wnioski końcowe, a także streszczenie w języku polskim i angielskim, piśmiennictwo, spis rycin oraz aneks zawierający w sumie cztery pozycje tekstowe. Konstrukcja całości rozprawy jest poprawna i przejrzysta dla czytającego. Strona językowa nie budzi większych zastrzeżeń, chociaż nie uniknięto pewnych niezręczności stylistycznych, które jednak nie wpływają na ogólnie dobry odbiór całości tekstu rozprawy.

Cel dysertacji został wyraźnie określony we wstępie. Jest nim, odwołując się do słów doktorantki: „prześledzenie rozwoju interny łódzkiej na podstawie działalności naukowo-dydaktycznej prof. J. W. Grotta i prof. W. Markerta oraz I i III Kliniki i Katedry Chorób Wewnętrznych” (s. 4).

Dlatego też praca przybiera charakter z jednej strony analityczny z zastosowaniem metody opisowej, z drugiej zaś rekonstrukcyjny z wykorzystaniem metody dedukcyjnej oraz porównawczej. Zastosowana metodyka jest zgodna z tą przyjętą w historii medycyny. Konstrukcja przypisów nie budzi zastrzeżeń.

Rozprawa powstała w oparciu o źródła archiwalne (kwerendy przeprowadzone w Archiwum Łódzkiego Towarzystwa Naukowego oraz Archiwum Uniwersytetu Medycznego w Łodzi) oraz zasoby bibliotek, w tym przede wszystkim Główniej Biblioteki Lekarskiej w Łodzi. Doktorantka odwołała się również do 56 pozycji książkowych oraz do 312 artykułów. Prócz tego sięgnęła po doniesienia zjazdowe i źródła internetowe. Wykorzystała informacje zawarte w ustnej relacji syna Wacława Markerta, Ryszarda. Można zatem przyjąć, że doktorantka zgromadziła solidną podstawę faktograficzną dla przeprowadzenia badań w ramach tak zaplanowanej dysertacji.

Program badawczy został przez nią starannie zaplanowany i wyrażony w formie pięciu pytań: 1. W jakim środowisku urodził się, wychowywał i wykształcił J. W. Grott oraz W. Markert? 2. Jak przebiegała ścieżka kariery zawodowej prof. Grotta i prof. Markerta? 3. Jak przebiegała działalność naukowo-dydaktyczna prof. Grotta i prof. Markerta i w jaki sposób przyczyniła się ona do rozwoju interny łódzkiej? 4. Jak powstanie Uniwersytetu a następnie Akademii Medycznej w Łodzi miało wpływ na rozwój interny łódzkiej? 5. W jaki sposób powstała, rozwijała się i działała I i III Katedra i Klinika Chorób Wewnętrznych w Łodzi?

Jak z powyższego układu pytań wynika, co koresponduje również z samym tytułem dysertacji, układem wewnętrznym rozdziałów, jak i sformułowanym przez doktorantkę celem rozprawy, głównym przedmiotem badań stał się dorobek naukowy, dydaktyczny i organizacyjny dwóch łódzkich internistów – Józefa Wacława Grotta (1884-1973) oraz Wacława Markerta (1898-1992), których życie i praca stały się inspiracją do podjęcia badań nad historią medycyny chorób wewnętrznych w Łodzi.

Doktorantka od początku, konsekwentnie prowadzi swoją pracę badawczą wedle przyjętego schematu rozdziałów i podrozdziałów, prezentując sylwetki prof. prof. Józefa Wacława Grotta i Wacława Marketa na tle historii uczelni oraz do prowadzonych przez nich

katedr i klinik, odpowiednio I Katedry i Kliniki Chorób Wewnętrznych oraz III Katedry i Kliniki Chorób Wewnętrznych. Dzięki takiemu ujęciu doktorantka zyskała nie tylko przejrzystość i wewnętrzny porządek w prowadzeniu narracji, ale również stworzyła wyraźnie zarysowaną historię dwóch ośrodków naukowo-leczniczych, które mają swoje stałe miejsce w dziejach łódzkiej medycyny.

Pierwszy rozdział w całości został poświęcony osobie Józefa Wacława Grotta. Doktorantka wpierv koncentruje się wokół kwestii związanych ze środowiskiem rodzinnym i społecznym przyszłego profesora, odnosi się do jego czasów szkolnych, później studenckich. Czyni to nie tylko z dużą dbałością o szczegóły biograficzne samego Grotta, lecz również, co szczególnie cenne, przybliża sylwetki ludzi, którzy wywarli nań największy wpływ. Z takim właśnie ujęciem spotykamy się, gdy doktorantka charakteryzuje sylwetkę wybitnego pedagoga Wojciecha Górskiego, założyciela renomowanego gimnazjum męskiego w Warszawie, którego uczniem był Grott. Doktorantka zadała sobie trud szerszego zaprezentowania charakteru i dorobku szkoły, dzięki czemu pełniej można zrozumieć atmosferę w jakiej przebywał i formował się młody człowiek. Szczegółowo omawia niełatwy czas studiów medycznych, których początek zbiegł się z wybuchem I wojny światowej. Ostatecznie Grott ukończył naukę dopiero w 1922 roku, wraz z uzyskaniem tytułem doktora wszechnauk lekarskich na Uniwersytecie Jagiellońskim.

Równie starannie został omówiony okres międzywojnia, kiedy młody wówczas lekarz kształcił się i dojrzewał naukowo, związawszy wówczas swoje losy z ośrodkiem warszawskim, w szczególności zaś z I Kliniką Chorób Wewnętrznych. Tu danym mu było mieć za swoich mistrzów tej klasy internistów co prof. prof. Kazimierz Rzętkowski, Witold Eugeniusz Orłowski czy Władysław Gluziński. Doktorantka wskazała również na znaczenie naukowych staży zagranicznych, które Grott odbył w Paryżu i Londynie, a także współpracę Grotta z wybitnym polskim higienistą Witoldem Chodźko. Trudny czas oblężenia Warszawy w 1939 roku i ciężkie lata okupacji oraz tragiczne wydarzenia powstania warszawskiego w istotny sposób dopełniają tę część historii życia Grotta, który od jesieni 1945 roku związał swoje losy z Łodzią, gdzie podjął się organizacji Kliniki Propedeutycznej Uniwersytetu Łódzkiego, przekształconej w 1947 roku w I Klinikę Chorób Wewnętrznych Uniwersytetu Łódzkiego (później AM w Łodzi).

Doktorantka zadała sobie trud prześledzenia organizacji pracy naukowej i dydaktycznej prowadzonej w klinice za profesury Grotta, prezentując również udział profesora w zebraniach i konferencjach naukowych, a także jego działalność poza łódzką kliniką, m. in. odnosząc się

do jego zaangażowania w sprawy Ośrodka Klinicznego w Busku-Zdroju. Rzeczowo referuje działalność Józefa Grotta w strukturach towarzystw naukowych, w tym również zagranicznych, a także jego pracę w redakcjach czasopism naukowych.

W dalszej części rozprawy doktorantka analizuje charakter dorobku naukowego profesora Grotta, wyróżniając główne kierunki prac badawczych, wśród których wymienia w pierwszym rzędzie badania nad cukrzycą, podkreślając jego zainteresowanie wczesną diagnostyką tej choroby oraz możliwościami terapii za pomocą diety. Badania nad trzustką, w tym, na co doktorantka zwraca uwagę, prekursorskie metody palpacyjnego badania tego narządu ocenia jako istotne i trwałe osiągnięcie łódzkiej interny. Szczegółowo omawia historię rozwoju trzech metod diagnostycznych opracowanych przez Grotta do zastosowania w diagnostyce klinicznej trzustki.

Doktorantka wyodrębnia parazytologię jako kolejny obszar zainteresowań naukowych Grotta, którego metodę wykrywania lambiozy w kale uznaje za pionierską. Wskazuje na znaczenie prac Grotta nad problemem przemian kwasu szczawiowego, które stanowiły istotną część badań nad oceną skutków leczenia zaburzeń metabolizmu. Odnosi się także do znaczenia jego prac nad zastosowaniem witamini w klinice chorób wewnętrznych.

W dalszej części rozprawy doktorantka przybliży historię powołania do życia Uniwersytetu Łódzkiego oraz w jego ramach Wydziału Lekarskiego, a także I Katedry i Kliniki Chorób Wewnętrznych. Przekonywująco analizuje rozwój różnych specjalizacji lekarskich w ramach samej kliniki, odbywającej się w jej ramach działalności dydaktycznej oraz kontaktów naukowych, staży zagranicznych i uczestnictwa jej zespołu w zjazdach i sympozjach naukowych. Obszernie i wnikliwie omawia dorobek naukowy kliniki, wskazując w pierwszym rzędzie na znaczenie nowatorskich metod fizykalnego badania trzustki, co było rozwinięciem badań własnych Grotta, a także metod badania fizykalnego wątroby, nerek oraz śledziony prowadzonych ze współpracownikami, podkreślając, że zyskały one sobie międzynarodowe uznanie. Przywołuje także szereg prac poświęconych chorobom trzustki m. in. powikłań trzustkowych w przebiegu choroby wrzodowej czy zależności pomiędzy dysfunkcjami trzustki a cukromoczem u ciężarnych. W dalszej kolejności omawia badania nad przewlekłymi chorobami układu pokarmowego, ze szczególnym uwzględnieniem choroby wrzodowej, która, jak podkreśla, była przedmiotem wieloletniego postępowania naukowego zespołu kierowanego przez Grotta. Parazytologia kliniczna, zaburzenia metaboliczne, w tym szczególnie te na tle cukrzycowym, endokrynologia kliniczna, schorzenia układu krążenia z

pracami nad terapią nadciśnienia tętniczego i problematyka hematologiczna są wymieniane jako wyraźnie obecne w dorobku I Katedry i Kliniki Chorób Wewnętrznych za czasów profesury Józefa Grotta.

Rozdział trzeci rozprawy został poświęcony osobie łodzianina z urodzenia, profesora Wacława Markerta, który był wychowankiem II Gimnazjum Filologicznego, w czasach, które jak podkreśla doktorantka naznaczone zostały walką młodzieży o przywrócenie języka polskiego w szkołach, co kształtowało charakter młodego człowieka. Maturę Markert zdał w 1917 roku i zdecydował się na studia lekarskie na Uniwersytecie Warszawskim. Brał czynny udział w szeregach „Legii Akademickiej” w akcji rozbijania Niemców w listopadzie 1918 roku, a potem walczył jako ochotnik w wojnie polsko-bolszewickiej. Po zwolnieniu z wojska Markert kontynuował studia na Uniwersytecie Warszawskim.

Jak podkreśla doktorantka, wysokie oceny z egzaminów, zapewniły mu na ostatnim roku studiów możliwość pracy na etacie asystenta wolontariusza w II Klinice Chorób Wewnętrznych kierowanej przez prof. Władysława Gluzińskiego, a następnie, już po ukończeniu studiów w 1924 roku Markert mógł pozostać w klinice. Drugim mistrzem wtenczas młodego lekarza został prof. Witold Eugeniusz Orłowski, który po śmierci prof. Gluzińskiego, przejął kierownictwo nad katedrą i kliniką. Jak podkreśla doktorantka, Markert dokształcał się na stażu na Oddziale Urologicznym w Szpitalu Przemienienia Pańskiego, a także w Zakładzie Chemii Fizjologicznej Uniwersytetu Jana Kazimierza, którym kierował światowej sławy uczony prof. Jakub Karol Parnas.

Doktorantka przedstawiła szczegółowo wojenne losy Markerta, jego czynny udział w kampanii wrześniowej, pobyt w niewoli i powrót do Warszawy, a następnie pracę w szpitalu Dzieciatka Jezus i jego udział w tajnym nauczaniu. W marcu 1945 roku Markert habilitował się na Uniwersytecie Warszawskim, a w 1947 roku uzyskał profesurę nadzwyczajną. W tym samym roku powierzono mu III Katedrę i Klinikę Chorób Wewnętrznych w Łodzi. Doktorantka podkreśla, że Markert, poza obowiązkami akademickimi, zaangażował się organizację ośrodka leczniczo-profilaktycznego w Dusznikach. Wskazuje przy tym, że był to pierwszy w Polsce ośrodek dedykowany leczeniu chorób zawodowych, w tym konkretnie przypadków pracowników przemysłu chemicznego. Markert podjął się także stworzenia oddziału wewnętrznego dla leczenia balneologicznego cukrzycy oraz tarczycy u chorych na gruźlicę. Nawiązał także stałą współpracę z Wojskową Akademią Wojskową.

Doktorantka podkreśla rolę jaką odegrał prof. Markert przy utworzeniu Wydziału Nauk Medycznych Łódzkiego Towarzystwa Naukowego oraz we wznowieniu po wojnie działalności Łódzkiego Towarzystwa Badań Naukowych Gruźlicy. Był członkiem wielu towarzystw naukowych polskich i zagranicznych. W 1978 roku Akademia Medyczna w Łodzi nadała mu tytuł Doktora Honoris Causa.

Szczegółowo omówiona została działalność naukowo-badawcza prof. Markerta i jego uczniów. Jak wskazuje doktorantka, zainteresowania profesora oraz kierunki badań charakteryzują się dużą różnorodnością. Jako pierwsze wymienia prace poświęcone chorobom nerek i układu moczowego, które rozpoczął jeszcze za czasów asystentury u prof. Orłowskiego, kiedy zajął się kwasicą badając ją w zwierzęcym modelu eksperymentalnym. Częstym tematem prac Markerta były również te dotyczące schorzeń układu oddechowego, w tym gruźlicy. Doktorantka podnosi, że choroby układu krążenia pozostawały przez szereg lat jednym z głównych przedmiotów prac Markerta, obejmując m. in. problematykę niewydolności mięśnia sercowego oraz nadciśnienia tętniczego. Jako czwarty kierunek wymienia choroby układu trawienia.

Uzupełnieniem analizy poświęconej biografii i pracy organizacyjnej, dydaktycznej i naukowej Wacława Markerta jest wyodrębniona w osobnym podrozdziale relacja ustna jego syna, prof. Ryszarda Markerta, która znacząco wzbogaca faktografię rozprawy, a także przybliżyła nam sylwetkę łódzkiego internisty.

W rozdziale czwartym dysertacji doktorantka rekonstruuje historię powstania, organizacji i rozwoju III Katedry i Kliniki Chorób Wewnętrznych, której początki sięgają 1945 roku. Podkreśla przy tym specyficzny charakter kliniki, która do 1962 roku pozostawała nie tylko w strukturach ówczesnej Akademii Medycznej w Łodzi, lecz równocześnie stanowiła część pionu klinicznego Wojskowej Akademii Medycznej. Doktorantka omawia program nauczania i charakter zajęć dydaktycznych prowadzonych w ramach kliniki, bieżącą działalność poradni przyklinicznych, udział lekarzy w niej zatrudnionych w działalności poza kliniczną, w tym tej w ramach towarzystw naukowych. Prezentuje również dorobek naukowy pracowników III kliniki kierowanej przez Markerta.

Doktorantka podkreśla, że głównym kierunkiem badań była problematyka nefrologiczna, a także ta związana z zaburzeniami gospodarki wodnej oraz dysfunkcjami na poziomie struktur białkowych i mineralnych. Dostrzega również znaczenie prac w dziedzinie hematologii.

Całość pracy została podsumowana przez doktorantkę we wnioskach końcowych, w których odnosi się do pytań postawionych we wstępie do swojej rozprawy. W pierwszym rzędzie wskazuje, że chociaż biografie obu profesorów, Józefa Waclawa Grotta i Waclawa Markrta były różne, to jednak wspólne było dla nich wzrastanie w środowisku, w którym postawy patriotyczne i zaangażowanie w sprawy społeczne były wysoko cenione. Dla obu okres walk o niepodległość, a w szczególności wojna polsko-bolszewicka, były istotną cezurą, gdy dobrowolnie przerwali naukę by służyć ojczyźnie. Obaj w okresie międzywojennym związali swoje losy z Warszawą, gdzie silne osobowości wybitnych internistów: Kazimierza Rzętkowskiego, Witolda Eugeniusz Orłowskiego czy Władysława Gluzińskiego współtworzyły renomę jednego z wiodących ośrodków w polskiej medycynie. Wiedza i doświadczenie stąd wyniesione miały później zaprocentować, gdy przyszło od podstaw tworzyć łódzki ośrodek akademicki. Doktorantka podkreśla, że bogaty i zróżnicowany dorobek naukowy obu profesorów, liczne grono wychowanków, jak i skuteczność w pracy organizacyjnej były potwierdzeniem wiedzy oraz umiejętności Józefa Grotta i Waclawa Markerta. Jak wynika z przeprowadzonej przez nią analizy i opisu historii obu klinik w sumie 61 lekarzy ukończyło w nich specjalizacje, a liczba publikacji zamyka się ogólną liczbą 203, co bez wątplenia świadczy o dynamicznym rozwoju obu jednostek akademickich.

Za istotne dopełnienie pracy należy uznać cztery teksty zawarte w aneksie rozprawy. Pierwszy jest krótkim zarysem historii początków miasta Łodzi od czasów średniowiecza aż po wiek XIX. Drugi poświęcono prezentacji struktury wydziałów Akademii Medycznej w Łodzi. Trzeci i czwarty tekst tworzą imienne spisy personelu odpowiednio I Kliniki Chorób Wewnętrznych i III Kliniki Chorób Wewnętrznych w latach 1945-1969 (do chwili utworzenia Instytutu Medycyny Wewnętrznej).

Recenzowana rozprawa jest udaną próbą rekonstrukcji oraz omówienia historii dwóch, I oraz III Katedr i Klinik Chorób Wewnętrznych, opartej o biografię dwóch profesorów Józefa Grotta i Waclawa Markerta, którzy, co wynika z lektury tekstu pracy, mogą być określani mianem właściwych twórców obu wyżej wymienionych jednostek. Jak bowiem wykazała doktorantka to właśnie Grott i Markert wyznaczyli różne kierunki badań naukowych, tworzyli i współtworzyli programy dydaktyczne, poszukiwali nowych rozwiązań organizacyjnych, wychodzili z różnymi inicjatywami w zakresie lecznictwa klinicznego i poza klinicznego, pozostawali aktywni, działając w ramach towarzystw naukowych, wreszcie zadbali o rozwój

naukowy związanych z obu klinikami lekarzy. Doktorantka zdołała również skompletować i scharakteryzować bogaty dorobek publikacyjny prof. prof. Grotta i Markerta oraz ich współpracowników, co wymagało od niej zarówno prześledzenia, jak i przeanalizowania w sumie kilkuset pozycji bibliograficznych. Dużą wartość poznawczą niesie ze sobą materiał ilustracyjny liczący 72 ryciny. Wśród wykorzystanych w dysertacji ilustracji szereg ma charakter unikatowy.

Kwestią dyskusyjną jest wprowadzenie podrozdziału pt. *Utworzenie Uniwersytetu Łódzkiego i Akademii Medycznej w Łodzi*, jako integralnej części rozdziału drugiego poświęconego omówieniu historii powstania i rozwoju I Katedry i Kliniki Chorób Wewnętrznych. Moim zdaniem ten rozdział powinien otwierać treść całej rozprawy doktorskiej, co byłoby bardziej uzasadnione ze względu na charakter układu pracy. Zabrakło skrótovej chociażby charakterystyki dorobku naukowego prof. prof. Władysława Antoniego Gluzińskiego, Jerzego Leopolda Modrakowskiego czy Witolda Eugeniusza Orłowskiego, którzy odegrali znaczącą rolę w kształtowaniu zainteresowań badawczych profesorów Józefa Grotta i Wacława Markerta. Taka charakterystyka pozwoliłaby pełniej ocenić istotę badań prowadzonych w obu łódzkich klinikach.

Nie udało się również uniknąć błędów i nieścisłości, które przy staranniejszej redakcji tekstu łatwo można wyeliminować. W przypisach na stronie 29 doktorantka podając dane bibliograficzne pisze „W. Szenajcha”, podczas gdy powinno być W. Szenajch. I nie, jak zostało zapisane, „Profesor Roman Franciszek Nitsche” lecz Roman Franciszek Nitsch.

Na stronie 95 pisze o Jakubie Karolu Parnasie, jako profesorze medycyny, podczas gdy Parnas z wykształcenia był chemikiem i profesorem chemii fizjologicznej, co zresztą wynika z notki biograficznej umieszczonej przez doktorantkę w przypisie u dołu strony.

Na stronie 96 doktorantka pisze, że: „Dodatkowo przez okres dziewięciu lat (1930-1944r.) W. Markert prowadził zajęcia z podstaw patologii ogólnej”. Z dat podanych w nawiasach wynika, że było to lat czternaście.

Wszystkie powyższe uwagi i zastrzeżenia nie wpływają jednak znacząco na ogólną, wysoką ocenę rozprawy mgr Marleny Zimnej. Doktorantka stworzyła spójną wewnątrznie, poprawną od strony metodologicznej i bogatą w faktografię pracę, która w istotny sposób uzupełnia

naszą wiedzę o historii łódzkiej interny i Akademii Medycznej w Łodzi. Osiągnięta sformułowany we wstępie dysertacji cel badawczy i wyczerpująco odpowiedziała na postawione pytania badawcze. Przedłożona do oceny dysertacja jest dziełem oryginalnym i powinna stanowić inspirację dla dalszych badań nad powojennymi dziejami medycyny w łódzkim ośrodku akademickim, a poprzez to historii medycyny w Polsce.

Tym samym uważam, że recenzowana praca pt. *Rozwój interny łódzkiej w świetle dokonań naukowo-badawczych wybitnych lekarzy m. in. prof. J. W. Grotta i prof. W. Markerta* spełnia wymogi ustawowe stawiane rozprawom na stopień doktorski i wnioskuję o dopuszczenie jej do dalszego procedowania w przewodzie doktorskim.

Katedra Historii Medycyny UJ CM
Zakład Historii Medycyny

prof. dr hab. Ryszard W. Gryglewski
p.o. kierownik Katedry
kierownik Zakładu